

Helse og sosial

Helse- og sosialsektoren er en av de mest risikoutsatte næringene med særlig høyt sykefravær. Sentrale tema ved tilsyn i denne næringen er kartlegging og risikovurdering, vold og trusler, medvirkning og forsvarlige arbeidstidsordninger.

Hvorfor satsing i helse- og sosialsektoren?

Helse- og sosialtjenester har høy sysselsettingsvekst, og er den største hovednæringen i norsk arbeidsliv med om lag 549 000 sysselsatte i 2018. Sektoren er sammensatt, både med hensyn til et bredt spekter av yrkesgrupper, arbeidsoppgaver, arbeidsmiljøeksponeringer og arbeidsrelaterte helseutfall. Ansatte i helse- og sosialsektoren er særlig utsatt for arbeidsmiljøutfordringer knyttet til organisatoriske, psykososiale, ergonomiske, kjemiske og biologiske arbeidsbetingelser.

I sektoren er det en overhyppighet av helseutfall som muskel- og skjelettplager, hodepine, mageplager, psykiske plager, og fysisk og psykisk utmattelse. Ansatte rapporterer å være mer utsatt for disse plagene enn alle yrkesaktive sett under ett. Ansatte i helse- og sosialsektoren har også høyest forekomst av legemeldt sykefravær på 17 dager eller mer.

Dette tegner et bilde av en sektor med mange ansatte som er særlig utsatt med hensyn til både alvorlighet og omfang av eksponering, og med helseutfall som følge av dette.

Utvalgte tema og målgrupper for satsningen

Tema for tilsyn og veiledning er systematisk HMS-arbeid med særlig fokus på:

Forebygging av vold og trusler

Vold og trusler regnes som et vesentlig arbeidsmiljøproblem i norsk arbeidsliv der 6,6 % av ansatte i alle yrkesgrupper samlet rapporterte om å ha vært utsatt for dette det siste året i 2016. Samme år rapporterte 31,4 % av ansatte i pleie- og omsorgstjenestene at de det siste året har vært utsatt for vold og trusler på jobb. Analyser utført av NOA/STAMI viser at ansatte i sektoren har betydelig høyere risiko for å bli utsatt for vold og trusler på jobb sammenliknet med snittet for alle yrkesaktive. Det er særlig tre yrkesgrupper i helse- og sosialsektoren som er utsatt: vernepleiere og sosialarbeidere (38,4 %), pleie- og omsorgsarbeidere (24,7 %) og sykepleiere (14,9 %).

Tema og målgrupper for tilsyn og veiledning

Vi gjennomfører tilsyn og veiledning i private og offentlige virksomheter som yter tjenester i helse- og sosialsektoren, der hovedtemaet er systematisk HMS-arbeid for å forebygge vold og trusler.

I tilsynene etterspør vi forhold som er relevante i det praktiske arbeidet med forebygging av vold og trusler og som lovverket stiller krav til:

- Medvirkning – samarbeid mellom ledelse, vernetjeneste og fagforeningstillitsvalgte
- Kartlegging, risikovurdering, handlingsplan og tiltak
- Informasjon og kommunikasjon
- Opplæring og øvelse
- Oppfølging av hendelser
- Forsvarlighetsvurdering av arbeidstidsordninger

Arbeidstilsynet erfarer at selv om systemene for HMS-arbeidet ofte er på plass, er det en utfordring at lokal ledelse og ansatte i mange tilfeller ikke er gjort kjent med eller bruker verktøyene. Arbeidstilsynet vil derfor rette oppmerksomheten mot etterlevelse av systemene i praksis.

Arbeidstilsynet gjennomfører også veiledningsmøter med kommunene på rådmannsnivå, det vil si med den øverste ledelsen i kommunen, hovedverneombud og hovedtillitsvalgte. Tema i disse møtene er blant annet krav i regelverket knyttet til vold og trusler, og veiledning om hvordan virksomhetene kan risikovurdere dette. Vi legger vekt på at kunnskap og erfaringer fra helse- og sosialsektorens forebyggende arbeid også kan brukes i andre sektorer, for eksempel i undervisning.

Verktøy for risikovurdering

Arbeidstilsynet har utarbeidet et verktøy for risikovurdering av vold og trusler i helse- og sosialnæringen. Vi bruker verktøyet i veiledning på tilsyn og i veiledningsmøter:

[Risikovurderingsverktøy - vold og trusler.pdf](#)

Verktøyet kan brukes som et utgangspunkt for virksomhetene egen risikovurdering av vold og trusler. Det kan også brukes sammen med Arbeidstilsynets andre [maler for risikovurdering](#).

Ambulansetjenesten

Arbeidstakere i ambulansetjenesten er en risikoutsatt gruppe ved at de eksponeres for flere risikoforhold i arbeidet sitt. Arbeidsmiljøutfordringer i næringen er for eksempel tunge løft og uheldige arbeidsstillinger, smittefare, belastende arbeidstidsordninger, vold og trusler, emosjonelle belastninger og stress. Ansatte i ambulansetjenesten har høyere forekomst av helseproblemer enn den generelle yrkesbefolkningen og arbeidstakere innenfor mange andre helserelaterte yrker. Arbeidstakere i tjenesten er også mer utsatt for å dø eller bli alvorlig skadet på jobb, og har tidligere pensjonsalder enn andre yrkesgrupper på grunn av helseproblemer.

Arbeidstilsynet gjennomførte i 2018-2019 en målrettet innsats mot ambulansetjenesten for å gi dem økt kunnskap, motivasjon og hjelp i det forebyggende, systematiske HMS-arbeidet slik at arbeidstakerne er sikret fullt forsvarlige arbeidsbetingelser. Funn og erfaringer fra tilsyn i 111 ambulansestasjoner i 18 helseforetak viste at det er et betydelig forbedringspotensial når det gjelder arbeidsmiljøforholdene i ambulansetjenesten. Det er blant annet behov for bedre kartlegginger og risikovurderinger, samt forebyggende tiltak.

Se rapport fra Arbeidstilsynets aktivitet i ambulansetjenesten:

[Arbeidstilsynets tilsyn og veiledning i ambulansetjenesten i 2018-2019.pdf](#)

Arbeidstilsynet gjennomførte veiledningsmøter med alle de 18 helseforetakene i 2019. Der møtte vi blant andre administrerende direktør og ledere som er ansvarlige for ambulansetjenesten, sammen med verneombud og tillitsvalgte fra ulike nivåer i helseforetakene. I møtene veiledet vi om krav til arbeidslokaler og renhold av arbeidstøy, samt helseeffekter og forsvarlighetsvurdering av arbeidstidsordninger. Vi avklarte videre Arbeidstilsynets forventninger til nødvendig forbedringsarbeid i ambulansetjenesten knyttet til disse forholdene.

[Se krav til arbeidslokaler og arbeidstøy i ambulansetjenesten](#)

Arbeidstilsynet vil i 2020 følge opp forbedringsarbeidet i ambulansetjenesten og andre aktuelle HMS-saker i nye møter med helseforetakene.

Hjemmetjenesten

Arbeidstakere i hjemmetjenesten er eksponert for en rekke risikoforhold som kan føre til arbeidsrelaterte skader, plager og sykdommer. I sektoren er det en overhyppighet av helseplager som muskel- og skjelettplager, hodepine, mageplager, psykiske plager, og fysisk og psykisk utmattelse. Data fra NAV viser at gjennomsnittlig sykefravær i hjemmetjenesten (8,9 %) er høyere enn i sektoren for øvrig (7,7%) og for alle næringer totalt (5,4 %).

Eksempler på arbeidsmiljøproblemer er kombinasjonen høye krav og lav selvbestemmelse, tidspress, ubalanse mellom innsats og belønning, rollekonflikt, høye emosjonelle krav, vold og trusler, uønsket seksuell oppmerksomhet, arbeid på huk/knær, ubekvemme og tunge løft.

Ansatte i hjemmetjenesten jobber i hovedsak i brukernes private hjem, og i mange tilfeller alene. Dette gir også økt risiko. For eksempel vil mulighetene for god ergonomi være avhengig av at brukers hjem legger til rette for det (f.eks. plass til pasientheis, regulerbar seng osv.).

Tema for tilsyn og veiledning

Arbeidstakerne i hjemmetjenesten skal ha fullt forsvarlige organisatoriske, psykososiale og ergonomiske arbeidsbetingelser som gir trygghet mot fysiske og psykiske skadevirkninger. For å få til dette må hjemmetjenesten jobbe systematisk og forebyggende med de risikofaktorer som arbeidstakerne er eksponert for.

Arbeidstilsynet har i samarbeid med STAMI et pågående forskningsprosjekt i de kommunale hjemmetjenestene. Formålet med prosjektet er å undersøke effekten av Arbeidstilsynets ulike virkemidler og metoder.

Arbeidstilsynet gjennomførte tilsyn og veiledningsmøter i 2019 for å bidra til økt kunnskap, motivasjon og forbedring i det forebyggende systematiske helse-, miljø- og sikkerhetsarbeidet (HMS).

Sentrale tema vil være:

- HMS-opplæring
- Ledelse og medvirkning, samarbeid med verneombud og tillitsvalgte
- Systematisk HMS-arbeid: kartlegging, risikovurdering, tiltak, rutiner og avvikshåndtering knyttet til organisatorisk, ergonomisk og psykososialt arbeidsmiljø
- Informasjon og opplæring knyttet til relevante risikoforhold
- Bruk av bedriftshelsetjenesten

Se øvrige sider om følgende aktuelle temaer:

[Vold og trusler](#)

[Arbeidsmiljø i helseinstitusjoner](#)

[Risikovurdering](#)

[Omstilling](#)

[Arbeidstid](#)

Forsvarlige arbeidstidsordninger

Roller i HMS-arbeidet
